און פעטקא גלויבט

(א מעשה שהיה) פון עדוואַרד

1.

ערגעץ אין א קליין ליטווישׁ שטעדטעל איז פעטקא געבוירן. געוואָרען ביי א טאַטען וואָס האָט צוויי מלאכות געהאַט. פלעגט ער א גאַנצע וואָך האַלץ האַקען אין אַ ווישע הויפען, און שבת איז ער פון הויז צו הויז אַרומגעגאַנגען די לייטשער אַראָבגעהמען, דעם אויוועג איינהייצען און אַזוי דערנאָך זיך געלאָזט נעמען אַהיים מיט א זעהעל אָנגעפאָלט מיט חלה און פיש און עפּעל וואָס האָט פאַר פעטקען מיט זיין מאַמען ביז אין מיטען וואָך אַרויס געטאַרעט.

דער קליינער פעטקא האָט זיך תמיד פאַסאַהעוועט מיט די מאַכלים, און אַנגעקוואָלען פון דער אידישער נוטסקייט, וואָס האָט צווישען אַלע אַנדערע גוים אין שטעדטעל זיין טאַטען אַליין אויסגעקליבען צו צו געהמען יערען שבת א פול זעקעל מיט אַזעלכע געשמאַקע זאַכען.

פעטקא איז דער בער זעהר שטאָלץ געווען ביי זיך, און פלעגט זיך ווענינ חבר'ען מיט די אַנדערע שקצים'לאַך ווען מעס טאַטעס זיינען ניט מעהר ווי פאַר טע פאַסטובער און וואַסער טרענער געווען און האָבען א הויז א שטיקעל בולקע אַכאָל אין א יום טוב קיינמאָל מעהר ווי ראַזאַווע ברויט פאַר די איינען ניט געזעהן.

און פאַטש ער האָט מיט די אידישע אינגלאַך ניט געקאָנט ריכטיג אויסקומען, דאָ האָבער דער קליינער פעטקא תמיד געפיהלט אַן אינערליכע נאָהענטקייט צום אידישען, און פלעגט נאַכצעגנ טעג פאַרבראָנגען אַרום די הייזער וואו זיין טאַטע האָט האַלץ געהאַקט אבי ניט צו זיין איינאיינעם מיט די שקצים'לאַך.

אַזוי זיינען יאָהרען אַוועק. די מאַמע איז דערווייל געשטאָרבען און פעטקא איז אינטערגעוואַקסען און שוין באַלד א גרויסער יונג געוואָרען. דער אַלטער סטעפאַן האָט דוקא געוואָלט מאַכען פון איהם א גוטען האַלץ העקער, נור אַזוי ווי פעטקא איז א קרעכטיכער געווען און האָט מעהר ניט געקענט אונטערהאַלטען דעם טאַטען זוי מיט א „הא" וועגן יענער האָט יעדעס מאָל די האַק אויף'ן קלאַץ אַרונטערגעלאָזט, האָט ער דעריבער איהם זיין אַנדערע „מלאכה" אויסגעלערענט, און אַזוי איז פעטקא ביסלאַבווייז כמעט דער גאַנצער „שבת ייי" פון שטעדטעל געוואָרען.

אונשטאָט זיין טאַטען האָט מען'ן אַ צייט אַרום יעדען שבת אומעטום בלויז פעטקאַן געזעהען. ער פלעגט זיין אַרבייט מיט גרויס חשק טהאָן און מיט נאָך מעהר חשק אַהיים טראָגען דאָס זעקעל מיט חלה און אַנדערע שבת'דיגע מאַכלים. הייל אַלס און עלטער איזסטעפאַן געוואָרען און פעטקא האָט דעם גאַנצען עזל פון בעזאָרגען אידישע הייזער מיט דער „שבת גוי'אישקייט" אויף זיך געעמען.

איז ער דורכדעם פיעל שטאָלצער ביי זיך געוואָרען נעבען זיינע אַמאָליגע חברים אין אַזוי זיך איינגעלעבט אין די אידישע מנהגים אז ער האָט שוין באַלד אַליין געוואָסט וואָס א איד מעג יא און טאָר ניט טהאָן אום שבת אָדער יום טוב.

2

ווי פעטקא האָט אַנגעלאָנגשעט נאָך אַמעריקא איז א לאַנגע געשיכטע. צו דערצעהלען, איבערגענעם ווייסט ער אַליין ניט אַלע איינצעלהייטען וועגען דעם. א חוץ דעם פאַקט, אַז דער מאַטע זיינער איז געשטאָרבען און ער איז אַיינער אַליין אַרויס דער וועלט געבליבען. דאַן האָבען פיעל אידישע פאַמיליעס געגנומען דאָס שטעדטעל אין פאַהרען. דער גאָלדענער מדינה און ער האָט זיך אָנגעהויבען פיהלען זעהר איינזאַם. האָט גראַד פאַ סדר אַז איינינע חשובע בעלי בתים האָבען זיך צוזאַמענגעקליבען אין וועג אַריין. פעטקא איז צו זיי מעהר צוגעבונדען געווען ווי צו די אַנדערע און אַזוי טראַכטענדיג וואָס פון איהם וועט איצט ווערען ווען אַלע עופאָהרען זיך נאָך אַמעריקא, האָט ער אויף דער גיך פאַרקויפט די כאַטע וואָס איז איהם אַלס ירושה פערבליבען און מיט געזאַהרען.

נעגוי וואוהין אין צוליעב וואָס ער פאָהרט האָט פעטקא אָנפאַנגס ניט בעגרעפן. ער האָט אַפילו יא געוואוסט אַז דאָס איז זעהר און זעהר א ווייט לאַנד וואָס ליגט ערגעץ אינערן ים. אָבער וואָס ער וועט דאָרטען טהאָן און וואו ער וועט זיין האָט ער פערשטעהן ניט געגאַנט. ווייל פון אַלץ וואָס ער האָט געהערט דערצעהלען האָט ער פאַרשטאַנען, אַז אין אַמעריקא נעהמט מען די לייכטער אום שבת ניט אַראָב, די אויגען הייזען זיך אַליין אין. און מען דאַרף דעריבער זיין אַרבייט ניט האָבען.

פעטקא איז אָבער ניט געווען פאַרמיט דיזע מלחמה ביז עס איז זיין רייהע געקומען און מען האָט פעטקאַן אין סאַלדאַטען גענומען.

א שווערער און פינסטערער טאָג איז דאָס פאַר פעטקען געווען. דער שווערסטער איז זיין לעבען איהם דאָס זיך אַזוי ניט געוואָלט פאַרלאָזען זיינע ליעבע לאַנדסלייט צו וועמען ער איז פון קינדהייט אָן געווען צוגעבונדען, און אין דער שטיל וועגן קיינער האָט ניט בעמערקט, האָט ער צום ערשטען מאָל זיך צוואוינט איבער זיין ביטערען גורל.

ביים געזעגענען זיך האָט פעטקא אַרויס גענומען דריי דאָלאַר פון קעשענע און דערלאַנגענדיג דאָס געלד איינעם פון די עלטערע אַרבייטער פון דער פעקטאָרי און געזאָגט:

— אָט דאָ, האַימקע, האָסטו דאָס געלד, נעהם עס אין געה אַוועק צום ראַבין און בעצאָהל איהם, עד זאָל קאָט בעטען אויף זאָל צוריק קומען אַהער א גוטער זונטער.

ווען פעטקא האָט די ווערטער אַרויסגעזאָגט האָבען זיך טרעהרען אין זייגע אייגען נעשטעלט. ער איז אָבער זעהר ליבער געווען אַז דעם ראַבינס געבעט וועט העלפען, און דערביי דערצעהלט אַז ער ווייסט פון א סך פאַלען אין דער אַלטער היים, ווען עס איז געווען שלעכט פאַר אידען און אַלע זיינען דאַן צום „ראַבין" געגאַנגען.

— דו זאָג אָבער דעם „ראַבין" האַימקע — האָט ער דערנאָך צוגעגעבען, אַז איך בין ניט אַזוי א גוי — אַז ער קען אַזא ווילד לשון, וואָס ער וועט קיינמאָל ניט קענען פאַרשטעהן.

ווארום אין דער אמת'ן איז מיין גרויסער חלוק ניט געווען פאַר פעטקאַן דאָס נייע לעבען, ווען ער האָט זיך שטענדיג צווישען דיזע לאַנדסלייט געפונען.

3.

געקומען דער דרעפּס, האָט מען פעטקאַן געהייסען זיך רעזיסטרירען. פעטקא האָט אפילו פאַר מיין פאַל ניט געקאָנט פאַרשטעהן צו וואָס ער דאַרף זיך דאָס נאַכאַמאָל פאַרשרייבען אין אַמעריקע ווייל אַראַבקומענדיג פון שיף האָט מען שוין איהם איינמאָל געהאַט פערשריבען און מען ווייסט שוין זיין נאָמען נאָר אַזוי אַזוי ווי די לאַנדסלייט האָבען איהם געהייסען, האָט ער געפאָלגט. פונקט ווי ער האָט זיי געפאָלגט ווען מען האָט איהם מיט א צייט פריהער געפיהרט ערגעץ אויף א פלאַץ וואו ער האָט א דאָלאַר געגעבען, די האַנד איינגעריבען און דערפאַר געקראָגען א פאַפּיער וואָס דיא לאַנדסלייט האָבען געזאָגט, מיינט אַז ער איז שוין אויס מחוזק מיט וואַסלאַנד און וועט שפּעטער ווערען א גרויסער יחסן אין אַמעריקא.

געוויס האָט פעטקא געהערט אַז עס איז א מלחמה דאָרט אין אַיראָפּאַ, א שרעקליך בלוטיגע מלחמה. אָבער אַז די מלחמה איז ענדליך אויך אין אַמעריקא אָנגעקומען — דאָס האָט זיך איהם גאָר ניט געלעגט אויף'ן שכל.

אין ווען דער דרעפּס האָט זיך אָנגעהויבען און ער האָט געזעהן ווי בייסעוויין ווערט ווענינער ארבייטער אין פעקטאָרי און מעהר סאָלדאַטען אויף'ן נאַס, האָבען נאָר אַנדערע געפיהלען זיין הארץ ארומגענומען און ער האָט זיך אָנגעפאַנגען א ביסעל זאָרגען איבער זיין שיקזאַל.

האָט ער געזאָרגט און וואָס מעהר גענומען פרעגען אין אויספרעגען יעדען איינגעוועגען געגען דער מלחמה ביז עס איז זיין רייהע געקומען און מען האָט פעטקאַן אין סאָלדאַטען גענומען.

א שווערער און פינסטערער טאָג איז דאָס פאַר פעטקען געווען. דער שווערסטער איז זיין לעבען איהם דאָס זיך אַזוי ניט געוואָלט פאַרלאָזען זיינע ליעבע לאַנדסלייט צו וועמען ער איז פון קינדהייט אָן געווען צוגעבונדען, און אין דער שטיל וועגן קיינער האָט ניט בעמערקט, האָט ער צום ערשטען מאָל זיך צוואוינט איבער זיין ביטערען גורל.

ביים געזעגענען זיך האָט פעטקא אַרויס גענומען דריי דאָלאַר פון קעשענע און דערלאַנגענדיג דאָס געלד איינעם פון די עלטערע אַרבייטער פון דער פעקטאָרי און געזאָגט:

— אָט דאָ, האַימקע, האָסטו דאָס געלד, נעהם עס אין געה אַוועק צום ראַבין און בעצאָהל איהם, עד זאָל קאָט בעטען אויף זאָל צוריק קומען אַהער א גוטער זונטער.

ווען פעטקא האָט די ווערטער אַרויסגעזאָגט האָבען זיך טרעהרען אין זייגע אייגען נעשטעלט. ער איז אָבער זעהר ליבער געווען אַז דעם ראַבינס געבעט וועט העלפען, און דערביי דערצעהלט אַז ער ווייסט פון א סך פאַלען אין דער אַלטער היים, ווען עס איז געווען שלעכט פאַר אידען און אַלע זיינען דאַן צום „ראַבין" געגאַנגען.

— דו זאָג אָבער דעם „ראַבין" האַימקע — האָט ער דערנאָך צוגעגעבען, אַז איך בין ניט אַזוי א גוי — אַז ער קען אַזא ווילד לשון, וואָס ער וועט קיינמאָל ניט קענען פאַרשטעהן.

ווארום אין דער אמת'ן איז מיין גרויסער חלוק ניט געווען פאַר פעטקאַן דאָס נייע לעבען, ווען ער האָט זיך שטענדיג צווישען דיזע לאַנדסלייט געפונען.

3.

געקומען דער דרעפּס, האָט מען פעטקאַן געהייסען זיך רעזיסטרירען. פעטקא האָט אפילו פאַר מיין פאַל ניט געקאָנט פאַרשטעהן צו וואָס ער דאַרף זיך דאָס נאַכאַמאָל פאַרשרייבען אין אַמעריקע ווייל אַראַבקומענדיג פון שיף האָט מען שוין איהם איינמאָל געהאַט פערשריבען און מען ווייסט שוין זיין נאָמען נאָר אַזוי אַזוי ווי די לאַנדסלייט האָבען איהם געהייסען, האָט ער געפאָלגט. פונקט ווי ער האָט זיי געפאָלגט ווען מען האָט איהם מיט א צייט פריהער געפיהרט ערגעץ אויף א פלאַץ וואו ער האָט א דאָלאַר געגעבען, די האַנד איינגעריבען און דערפאַר געקראָגען א פאַפּיער וואָס דיא לאַנדסלייט האָבען געזאָגט, מיינט אַז ער איז שוין אויס מחוזק מיט וואַסלאַנד און וועט שפּעטער ווערען א גרויסער יחסן אין אַמעריקא.

געוויס האָט פעטקא געהערט אַז עס איז א מלחמה דאָרט אין אַיראָפּאַ, א שרעקליך בלוטיגע מלחמה. אָבער אַז די מלחמה איז ענדליך אויך אין אַמעריקא אָנגעקומען — דאָס האָט זיך איהם גאָר ניט געלעגט אויף'ן שכל.

אין ווען דער דרעפּס האָט זיך אָנגעהויבען און ער האָט געזעהן ווי בייסעוויין ווערט ווענינער ארבייטער אין פעקטאָרי און מעהר סאָלדאַטען אויף'ן נאַס, האָבען נאָר אַנדערע געפיהלען זיין הארץ ארומגענומען און ער האָט זיך אָנגעפאַנגען א ביסעל זאָרגען איבער זיין שיקזאַל.

האָט ער געזאָרגט און וואָס מעהר גענומען פרעגען אין אויספרעגען יעדען איינגעוועגען געגען דער מלחמה ביז עס איז זיין רייהע געקומען און מען האָט פעטקאַן אין סאָלדאַטען גענומען.

א שווערער און פינסטערער טאָג איז דאָס פאַר פעטקען געווען. דער שווערסטער איז זיין לעבען איהם דאָס זיך אַזוי ניט געוואָלט פאַרלאָזען זיינע ליעבע לאַנדסלייט צו וועמען ער איז פון קינדהייט אָן געווען צוגעבונדען, און אין דער שטיל וועגן קיינער האָט ניט בעמערקט, האָט ער צום ערשטען מאָל זיך צוואוינט איבער זיין ביטערען גורל.

ביים געזעגענען זיך האָט פעטקא אַרויס גענומען דריי דאָלאַר פון קעשענע און דערלאַנגענדיג דאָס געלד איינעם פון די עלטערע אַרבייטער פון דער פעקטאָרי און געזאָגט:

— אָט דאָ, האַימקע, האָסטו דאָס געלד, נעהם עס אין געה אַוועק צום ראַבין און בעצאָהל איהם, עד זאָל קאָט בעטען אויף זאָל צוריק קומען אַהער א גוטער זונטער.

ווען פעטקא האָט די ווערטער אַרויסגעזאָגט האָבען זיך טרעהרען אין זייגע אייגען נעשטעלט. ער איז אָבער זעהר ליבער געווען אַז דעם ראַבינס געבעט וועט העלפען, און דערביי דערצעהלט אַז ער ווייסט פון א סך פאַלען אין דער אַלטער היים, ווען עס איז געווען שלעכט פאַר אידען און אַלע זיינען דאַן צום „ראַבין" געגאַנגען.

— דו זאָג אָבער דעם „ראַבין" האַימקע — האָט ער דערנאָך צוגעגעבען, אַז איך בין ניט אַזוי א גוי — אַז ער קען אַזא ווילד לשון, וואָס ער וועט קיינמאָל ניט קענען פאַרשטעהן.

ווארום אין דער אמת'ן איז מיין גרויסער חלוק ניט געווען פאַר פעטקאַן דאָס נייע לעבען, ווען ער האָט זיך שטענדיג צווישען דיזע לאַנדסלייט געפונען.

3.

געקומען דער דרעפּס, האָט מען פעטקאַן געהייסען זיך רעזיסטרירען. פעטקא האָט אפילו פאַר מיין פאַל ניט געקאָנט פאַרשטעהן צו וואָס ער דאַרף זיך דאָס נאַכאַמאָל פאַרשרייבען אין אַמעריקע ווייל אַראַבקומענדיג פון שיף האָט מען שוין איהם איינמאָל געהאַט פערשריבען און מען ווייסט שוין זיין נאָמען נאָר אַזוי אַזוי ווי די לאַנדסלייט האָבען איהם געהייסען, האָט ער געפאָלגט. פונקט ווי ער האָט זיי געפאָלגט ווען מען האָט איהם מיט א צייט פריהער געפיהרט ערגעץ אויף א פלאַץ וואו ער האָט א דאָלאַר געגעבען, די האַנד איינגעריבען און דערפאַר געקראָגען א פאַפּיער וואָס דיא לאַנדסלייט האָבען געזאָגט, מיינט אַז ער איז שוין אויס מחוזק מיט וואַסלאַנד און וועט שפּעטער ווערען א גרויסער יחסן אין אַמעריקא.

געוויס האָט פעטקא געהערט אַז עס איז א מלחמה דאָרט אין אַיראָפּאַ, א שרעקליך בלוטיגע מלחמה. אָבער אַז די מלחמה איז ענדליך אויך אין אַמעריקע